

TALABALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

*A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat
pedagogika instituti o'qituvchisi
Oripova Feruza Meliyevna*

Annotatsiya. Ushbu maqolada talaba yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari atroflicha bayon etilgan.

Kalit so'zlar: *portfolio, qobiliyat, Ijodkorlik, kreativ intervyular hamda treninglar, ijodiy kasting.*

Аннотация. В статье подробно описаны педагогико-психологические основы совершенствования творческих способностей студенческой молодежи.

Ключевые слова: *портфолио, способности, творчество, творческие интервью и тренинги, творческий кастинг.*

Annotation. The article describes in detail the pedagogical and psychological foundations of improving the creative abilities of student youth.

Key words: *portfolio, ability, Creativity, creative interviews and trainings, creative casting.*

Fan va texnologiyalar sohasidagi so'nggi yutuqlar ta'lim sohasidagi sezilarli o'zgarishlar va yangiliklar o'qitishning zamonaviy vositalarni olib kirish imkonini beradi. Ta'lim sohasidagi islohotlar mohiyatini tushunish va anglab yetish uchun turli xil topshiriqlar, bilish faolligini rivojlantirishga yo'naltirilgan keyslilar, kreativ intervyular hamda treninglar, portfolio, ijodiy kastinglar o'tkazish hamda to'garaklar faoliyatini tashkil etish maqsadga muvofiq. Bu jarayonda asosan talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xo'sh qobiliyat nima o'zi? Ijodiy qobiliyat nima? Qobiliyatni rivojlantirish uchun qanday ishlar amalga oshiriladi? Bu jarayonda qanday pedagogik shart-sharoitlar zarur?

Qobiliyat insonning shunday psixologik xususiyatidirki, bilim, ko'nikma, malakalarini egallashi ayni shu xususiyatiga bog'liq bo'ladi. Lekin, bu xususiyatining o'zi bu bilim va ko'nikmalarga taalluqli bo'lmaydi. Malaka, ko'nikma va bilimlarga nisbatan odamning qobiliyatlari qandaydir imkoniyat tarzida namoyon bo'ladi. Qobiliyatlar imkoniyatlardan iborat bo'lib, biror bir ishdagi mahorat darajasi ham hisoblanadi. Bolada namoyon bo'ladigan musiqaga qobiliyati uning musiqachi bo'lishi uchun imkoniyatlar, maxsus ta'lim berilishi, qat'iylik, salomatligining yaxshi bo'lishi, musiqa asbobi, notalar va boshqa ko'pgina sharoitlar bo'lishi kerak. Bularsiz qobiliyatlar taraqqiy etmay turib so'nib ketishi mumkin.

Qobiliyatlar faqat faoliyatda namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham faqat ana shu qobiliyatsiz amalga oshirilishi mumkin bo'lmagan faoliyatlardagina namoyon bo'ladi. O'quvchida ham zaruriy ko'nikma va malaka tizimi hamda mustahkam bilimlar tarkib topish uslublari yo'qligiga asoslanib, jiddiy tekshirib ko'rilsa, shoshilinch ravishda unda qobiliyatlar yo'q deb xulosa chiqarish pedagogning jiddiy psixologik xatosi bo'ladi.

Qobiliyat insonni u yoki bu faoliyatning samarali bajarilish imkoniyati bilan ta'minlovchi layoqatlarning o'ziga xos uyg'unligiga aytiladi. Ushbu ta'rifda qobiliyatga bog'liq ravishda faoliyatning samarali bajarilishi emas, balki faqat shunday bajarilishi mumkin bo'lgan imkoniyatga e'tibor qaratish lozim. Faoliyatni samarali tarzda amalga oshirish uchun muvofiq keladigan qobiliyatlar uyg'unligining mavjudligi emas, balki zarur bilim va ko'nikmalarning egallanganligi ham muhimdir. Qobiliyat faqat u yoki bu faoliyatda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini belgilaydi. Bu imkoniyatning joriy qilinishi esa muayyan qobiliyatlarning rivojlanish darajasi va qanday bilim va ko'nikmalarning egallanganligi bilan belgilanadi.

Qobiliyatlar o'quv va ijodkorlik qobiliyatlariga bo'linadi. Ular bir-biridan, birinchisining o'qitish samarasini, inson tomonidan bilim, malaka va ko'nikmalarning o'zlashtirilishini belgilashi bilan, boshqalarining kashfiyotlar,

moddiy va ma'naviy madaniyatning yangi shakllarini yaratish imkoniyatini belgilashi bilan farq qiladi.

Qobiliyat eng umumiy psixologik tushunchalardan biri hisoblanadi. Bu rus psixologlari B.M.Teplov, V.D.Shadrikov, S.L.Rubnshteyn D.N.Zavalishinlar tomonidan o'rganilgan.

B.M.Teplov qobiliyatlarni quyidagicha aniqladi:

1) Qobiliyatlar bir kishini boshqasidan ajratib turadigan individual psixologik xususiyatlardir;

2) Faqat har qanday faoliyat yoki bir nechta faoliyatning muvaffaqiyatiga tegishli bo'lgan xususiyatlar;

3) qobiliyatlar bu odamda ishlab chiqilgan, bilim, ko'nikma va qobiliyatlarga ta'sir qilmaydi.

S.L. Rubinshteyn aqliy jarayonlarni mustahkamlash natijasida qobiliyatlarni tushundi. "Qobiliyatlar-shaxsda belgilangan umumlashgan aqliy qobiliyat tizimidir. Ko'nikmalardan farqli ravishda qobiliyatlar harakat va faoliyatni tartibga soluvchi ruhiy jarayonlarni belgilash natijalaridir" – deb ta'kidlagan olim Shadrikov. Qobiliyatlarning turli xususiyatlarga asoslangan tasniflari mavjud:

- amalga oshirish bo'yicha: potensial (muayyan faoliyat turida amalga oshirilmaydi, lekin ijtimoiy sharoitlar o'zgarganda yangilanishi mumkin) va haqiqiy (ma'lum bir faoliyatda amalga oshiriladi va ishlab chiqiladi);

- ruhiy jarayonlar haqida: fikrlash, idrok, xotira va boshqalar;

- faoliyatga nisbatan: umumiy qobiliyat (qulaylik va faoliyat turli xil o'zlashtirish unumdorligini ta'minlash, ba'zan giftedness chaqirdi), maxsus qobiliyat (faoliyat ma'lum bir turi bilan bog'liq);

- psixikaning vazifalari haqida: kommunikativ, tartibga soluvchi, kognitiv.

Qobiliyatlar o'quv va ijodkorlik qobiliyatlariga bo'linadi. Ular bir-biridan, birinchisining o'qitish samarasini, inson tomonidan bilim, malaka va ko'nikmalarning o'zlashtirilishini belgilashi hamda boshqalarining kashfiyotlar, moddiy va ma'naviy madaniyatning yangi shakllarini yaratish imkoniyatini belgilashi bilan farq qiladi.

Ijodkorlik – bu uning ijodiy jarayonining samaradorligini belgilovchi psixologik funksional tizimning individual xususiyatidir.

Bundan tashqari, ijodiy qobiliyatlar umumiy qobiliyatlar sifatida tasniflanishi kerak, chunki ularning namoyon bo‘lishi har qanday kasbiy faoliyatda mumkin va ular aql bilan birga maxsus qobiliyatlar uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. ”Insonning barcha maxsus qobiliyatlari, pirovardida, ularning inson madaniyati yutuqlarini egallashi va uni yanada rag‘batlantirish umumiy qobiliyatning turli ko‘rinishlaridir”.

Yuqorida aytib o‘tilganidek, qobiliyatlarning mahsuldorligi ma’lum faoliyat turiga nisbatan aniqlanadi. Shu bilan birga ijodiy qobiliyatlarni namoyon qilish muhim ahamiyatga ega. Psixologik-pedagogik tadqiqotlardan ijod muammolari bo‘yicha nazariy va amaliy xarakterdagi anchagina ma’lumotlar to‘plangan.

Barchamizga ma’lumki, hal qilinadigan muammolarning murakkabligi, o‘qituvchidan talab qilinadigan shaxsiy fazilatlarning soni va jamiyat tomonidan o‘ziga yuklangan mas’uliyat darajasi jihatidan o‘qituvchilik ko‘plab boshqa kasblar orasida eng qiyin va eng olijanob kasb bo‘lib, ularning ijodiy mohiyati yer yuzidagi eng muhim narsani – insonni yaxshilashga qaratilgan.

Bugungi kunda biz o‘qituvchining professional talablarini uchta asosiy majmuaga:

- birlashtirishga imkon beruvchi umumiy fuqarolik fazilatlari;
- o‘qituvchi kasbining o‘ziga xos xususiyatlarini belgilovchi fazilatlari;
- maxsus bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash kabi o‘qituvchi professiogrammasini qurishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘qituvchining kasbiy sifatleri haqida turli fikrlar yuritilishidan ko‘rinib turibdiki, mustaqil va ijodiy fikrlash zamonaviy sharoitda o‘qituvchi professogrammasining doimiy va eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir.

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va ta’limning zamonaviy tendensiyalariga javob berish bo‘yicha eng samarali quyidagi o‘qitish vositalari hisoblanadi: o‘quv adabiyotlari, tarqatma materiallar, modellar, jadvallar, kodoskop, magnitafon, video, proyektor, til xonalari, kompyuterlar, telekommunikatsiya tarmoqlari.

O'quv faoliyatida o'quvchilarning ijodiy ko'nikmalarini shakllantirish bosqichlariga doir quyidagi tushuntirilishlar berilishi kerak:

- ijodiy qobiliyatni shakllantirish hamda umuman ijodiy qobiliyatni rivojlantirishning asosiy motivi ijodiy faoliyatning kasbiy ahamiyati hisoblanadi;

- talabalarning ijodiy ko'nikmalarini shakllantirishni maktabda boshlash kerak, bu esa kirish bosqichini sezilarli darajada kamaytiradi;

- ijodiy ko'nikmalar subyektiv emas, shuning uchun ular kontekstual yondashuv yordamida shakllantiriladi;

- ma'lum bir vaqtdan keyin yana ma'lum bir malakani shakllantirishni nazarda tutganimiz uchun shakllanish jarayonini o'rganish diskret (uzlukli) bo'ladi;

- o'z-o'zini kuzatish esa bajariladigan harakatlarni mustaqil baholash qobiliyatini bildiradi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytish mumkinki, quyidagi pedagogik shart-sharoitlar majmuyi pedagogika instituti talabalarining o'quv faoliyatida ijodiy qobiliyatlarini takomillashtirish samaradorligini ta'minlaydi:

- motivatsion shart-sharoitlar: o'qituvchining kasbiy faoliyatida ijodkorlikning o'rni va rolini asoslash, muammolarni hal etishning yangi imkoniyatlarini yuzaga chiqarishdan xabardorlik;

- konstruktiv shart-sharoitlar: o'quvchilarni ijodiy faoliyat mexanizmlari haqida ma'lumotlar bilan qurollantirish, shu jumladan, mashg'ulot mazmunidagi ijodiy vazifalar, tegishli metodik yordam;

- tashkiliy shart-sharoitlar: o'quv-ijodiy faoliyatni tashkil etish usullari va shakllaridan foydalanish; mashg'ulotlarni tashkil etishning individual va guruhli shakllaridan foydalanish;

- kommunikativ shart-sharoitlar: o'qituvchining kommunikativ madaniyatini yetarlicha yuqori darajada shakllantirish; muloqotdan o'qituvchi va talabalar o'rtasida subyekt-subyekt o'zaro aloqasining shakli sifatida foydalanish.

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va ta'limning zamonaviy tendensiyalariga javob berish bo'yicha eng samarali quyidagi o'qitish vositalari hisoblanadi: o'quv

adabiyotlari, tarqatma materiallar, modellar, jadvallar, kodoskop, magnitafon, video, raqamli proektor, til xonalari, kompyuterlar, telekommunikatsiya tarmoqlari.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Khakimova M. F. Oripova F.M. The Upbringing of competent generation is great development force of the societe. 2020/5 www.iejrd.com International Engineering Journal For Research & Development
2. Zokirova U. "The Essence and main components of value orientations". Novateur Publications Journalnx-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. 2020 yil dekabr
3. Egannazarov M. Yu." Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali talabalarning kommunikativligini rivojlantirishda uzluksizligi va uzviyligi". Uzluksiz ta'lim. 2019 yil №6